

Enkele praktijktips bij het tekenen en schilderen

De Teleac zendt regelmatig teken-, schilder en boetseercursussen uit en in bibliotheken zijn boeken over tekenen en schilderen te vinden. In sommige winkels liggen gratis folders en boekjes van Talens met nuttige informatie. Toch is het vaak niet eenvoudig om een keus te maken uit de vele materialen die je kunt gebruiken: waterverf, olieverf, acrylverf enz. Vooral olieverf is lang niet goedkoop en om een beetje behoorlijk te kunnen schilderen heb je toch wel een dozijn tubes verf nodig. Wat kun je nu het beste kiezen? Hier volgen een paar tips over de voor- en nadelen van verschillende materialen en technieken. De tips zijn bedoeld voor beginners, maar misschien hebben sommige gevorderde amateurs er ook nog iets aan.

In feite zijn tekenen en schilderen een combinatie van talent en moeizaam aangeleerde techniek, zeker als het om realistische kunst gaat. Het resultaat is dat de meeste kinderen stoppen met tekenen zodra ze de leeftijd van het 'lekker klieren' voorbij zijn, omdat ze denken 'Ik kan het toch niet!' Vroeger was de tekenles misschien wat al te schools, maar in de jaren '50 is men te ver doorgeschoten naar de 'vrije expressie'. Niemand verwacht dat een kind meteen piano of blokfluit kan spelen zonder ooit les gehad te hebben. Bij tekenen of schilderen verwacht men dat wel. Dat is net zo raar als denken dat iemand zonder instructie met een computer kan omgaan en dat hij 'geen talent' heeft als dat niet lukt.

Vroeger was het heel normaal dat aankomende schilders werken van erkende meesters kopieerden om het vak te leren. In het Louvre gebeurt dat geloof ik nog steeds. In het Rijksmuseum werd dat vroeger misschien ook gedaan, maar nu is het allang verboden. Het was regel dat de kopieën nooit dezelfde grootte als het origineel mochten hebben. Soms zie je tekeningen van 19de-eeuwse amateurs, b.v. Goethe, die veel reisschetsen maakte in Italië. Die zijn vaak zo vakkundig gemaakt als tegenwoordig bijna niemand het meer kan. Marineofficieren leerden tekenen om kustlijnen in kaart te brengen. Nu fotografeert iedereen op reis. Schetsen duurt te lang.

1. Het tekenen :

1.1 Potloodtekenen

Gewone zwarte potloden zijn te krijgen in verschillende hardheden: H betekent 'hard' en B (van *black*) betekent 'zacht'. HB is het gemiddelde. H-potloden zijn vooral voor strakke lijnen; zachte potloden (4B, 5B, 6B) zijn meer geschikt voor tekeningen. Er zijn ook vulpotloden.

Kleurpotloden kent iedereen, maar ook een kunstenaar als Corstiaan de Vries heeft veel succes met zijn tamelijk gelikte maar wel knappe tekeningen in groot formaat. Hij zegt dat hij begint met een schets met een HB-potlood. Als hij klaar is, gaat hij tekenen met bruine potloden om het licht en donker te krijgen en tenslotte gebruikt hij andere kleuren.

Een in Engeland heel beroemd kinderboek zonder woorden, *The Snowman* van Raymond Briggs, is ook getekend met kleurpotlood. Het grootste voordeel van kleurpotlood is dat je zonder veel moeite fijne details kunt tekenen. Met een penseel is dat veel moeilijker. Een nadeel is dat grote kleurvlakken niet egaal meer streperig of korrelig worden.

Kleurpotlood is ook goed te combineren met waterverf en pastel: daarmee kun je egale kleurvlakken maken, terwijl je de details met kleurpotlood tekent. Dat is misschien de beste manier om zeer realistische illustraties te maken, vooral op glad papier. Verder bestaan er aquarelpotloden, waarvan de kleurstof oplosbaar is in water, zodat je er een soort aquarel van kunt maken. Ik heb er niet zulke beste ervaringen mee. Waarschijnlijk zijn ze het best te gebruiken op ruw papier; gewone kleurpotloden op glad papier.

1.2 Tekeningen overtrekken op een lichtbak

Soms is het nodig om een tekening over te trekken. De klassieke methode is calqueren. Daarbij worden alle lijnen aan de achterkant van het calqueerpapier overgetrokken met zacht potlood (B) en dan aan de voorkant met een balpen, zodat de lijnen op het tekenpapier worden afgedrukt. Ik geloof dat de oude Egyptenaren al zoiets deden. Handiger en nauwkeuriger is het overtrekken op een lichtbak. Een tip: plak overtrekpapier niet *helemaal* op gewoon papier, omdat het dan gaat kromtrekken. Plak het liever aan één kant vast. Een professionele lichtbak is duur, maar het is niet zo moeilijk om een lichtbak zelf te maken van wat hout en een glasplaat, b.v. van een foto-wissellijst. In plaats van een ingebouwde lamp kun je een vel karton met aluminiumfolie beplakken en onder de glasplaat leggen, zodat het licht van een bureaulamp wordt weerspiegeld.

Een alternatief is overtrekken op een vensterruit waar het licht doorheen schijnt. Plak het calqueerpapier en het tekenpapier liefst op de ruit met crêpeband, liever niet met gewoon plakband, of houd het papier vast. Carbonpapier voor schrijfmachines is ook goed om tekeningen over te brengen. Je kunt zo b.v. het ontwerp voor een schilderij overbrengen op een paneel of doek (ik weet niet zeker of schilderslinnen niet te zacht is, ik schilder nooit op doek). Carbonpapier geeft scherpe zwarte lijnen, die niet uitgegumd kunnen worden. Als dat niet de bedoeling is, gebruik dan calqueerpapier en potlood.

1.3 Tekenen met inkt

Er zijn twee soorten tekenink: Oostindische inkt, die niet oplosbaar is in water, en inkt voor buisjes- en vulpennen, die wel oplosbaar is. Daarnaast zijn er Chinese inktblokjes, die met een beetje water over een speciale inktsteen gewreven moeten worden; dat is nog een heel werk. Buisjespennen van Rotring (en andere merken) zijn vooral voor technische tekeningen, hoewel ze ook wel door striptekenaars e.d. gebruikt worden. Ze geven een constante lijndikte en hoeven niet telkens weer in de inkt gedoopt te worden, met het risico dat je te veel of te weinig inkt aan je pen hebt. Ze raken wel gauw verstopt, vooral als ze een tijdje niet gebruikt zijn. Een *plotter* is een apparaat dat automatisch technische tekeningen uittekent, gestuurd door een computer en meestal voorzien van verschillende tekenpennen voor verschillende lijndikten. Met een plotter kun je op een groter formaat tekenen dan je met een printer kunt printen. De inkt van inkjetprinters is niet watervast; die van laserprinters en kopieerapparaten wel. Maak zo nodig een fotokopie van een niet-watervast tekening.

Gebruik onoplosbare inkt nooit in buisjespennen; dan raken ze zeker verstopt. Voor Oost-Indische inkt zijn er speciale tekenpennetjes; met een kroontjespen kun je ook goed tekenen. Je kunt ook tekenen met een gewone vulpen, als de inkt niet watervast of lichtecht hoeft te zijn, b.v. voor een computerscan. Pentekeningen kunnen goed gescand worden door de computer. Er zijn ook speciale kalligrafiepen om sierlijk mee te schrijven. Verder wordt er vaak getekend met een fijne penseel van marterhaar, b.v. door striptekenaars en cartoonisten. Op deze manier tekenen is moeilijker, maar je kunt beter vloeiende lijnen maken en dun of dik tekenen. Er zijn ook penselen van imitatie-marterhaar. Gebruik altijd onoplosbare inkt als je een pentekening combineert met aquarelverf; uitgelopen inkt geeft afschuwelijke grijze vlekken. Je kunt de kleuren precies binnen de lijnen houden, zoals bij een striptekening; een wat 'artistieker' effect krijg je als je de lijnen en kleurvlakken min of meer losjes naast elkaar zet. Een 'gewassen' pentekening is een tekening met grijze of bruine schilderijen van verdunde inkt.

1.4 tekenen met Viltstift

Viltstiften zijn ook heel geschikt om plaatjes te tekenen die door een scanner gescand moeten worden. De inkt is niet lichtecht, maar dat hindert in dit geval niet. Het papier wordt niet erg nat en gaat niet omkrullen, zoals bij waterverf. Verder hebben viltstiften niet zo veel nut, al zijn ze wel handig voor huis- tuin- en keukengebruik. Een fijnschrijver is een soort dunne viltstift; die kan wel eens handig zijn.

1.5 tekenen met houtskool en contékrijt

Met houtskool en vooral contékrijt, Siberisch krijt e.d. kun je sterke zwarte lijnen maken en ook 'doezelen', d.w.z. over het papier vegen om zachte grijstinten te maken. Wie geen doezelaar heeft, kan er één improviseren door tissue nat te maken en stijf op te rollen als een sigaar. Met behangerslijm gaat het misschien beter. Na droging een stukje van het rolletje afknippen en met het uiteinde over het papier vegen. Met gewoon tissue, keukenpapier of WC-papier over het papier vegen kan ook. Nadeel is dat de tekening gefixeerd moet worden: er moet een chemische vloeistof overheen gespoten worden om de kooldeeltjes vast te plakken aan het papier. Dat gaat het eenvoudigste met een spuitbus, maar spuitbussen zijn vrij duur. Het kan ook met een blaaspijpje, dat bestaat uit twee buisjes. Het dunne buisje moet in een flesje met fixeermiddel staan; door het dikke buisje moet je blazen, zodat er een nevel van druppeltjes op het papier komt. Dat fixeermiddel is gemeen spul. Adem vooral niet in bij het flesje! Haal diep adem op een flinke afstand van het flesje, breng je mond dan bij het spuitbusje en blaas.

1.6 tekenen met pastelkrijt

Met pastelkrijt kun je effecten bereiken die heel dicht in de buurt van olieverf komen, maar met veel minder moeite. Je kun doezelen om vage kleurvlakken te krijgen of de kleuren zó gebruiken. Wattenstaafjes zijn heel geschikt om te doezelen met pastel; gebruik voor elke kleur een ander uiteinde van een staafje. Het nadeel is dat pastel ook gefixeerd moet worden. Het geeft ook veel stof en vieze handen. Het papier moet ruw genoeg zijn om de krijtdeeltjes vast te houden. Vaak wordt er getekend op getint papier i.p.v. wit papier. Er zijn zachte ronde pastelkrijtjes en harde vierkante krijtjes, waarmee je fijnere details kunt tekenen. Je kunt ook (met mate) pastel en kleurpotlood combineren. Er bestaan ook speciale pastelpotloden.

1.7 Onderwerpen

Wat voor onderwerpen kun je tekenen of schilderen? Natuurlijk is er niets tegen om traditionele onderwerpen te kiezen, zoals landschapjes of bloemen in een vaas. Maar wie niet echt heel erg geïnteresseerd is in landschappen of bloemen, zal zich gauw gaan vervelen als het een beetje lukt. Denk eens na over wat je ècht boeiend vindt. Iedereen heeft wel één of andere hobby of belangstelling en een origineel, modern onderwerp zal eerder een origineel kunstwerk opleveren dan een traditioneel onderwerp. Denk niet te vlug dat een onderwerp te moeilijk is; dat kan best meevallen. Iets wat gemakkelijk lijkt, valt soms aardig tegen. Een ietwat knullig maar origineel schilderij is soms beter dan een vakkundig uitgevoerd clichékunstwerk.

1.8 De juiste proporties

Het is natuurlijk niet in een paar woorden uit te leggen hoe je moet tekenen, maar het is in elk geval erg belangrijk om op de juiste proporties te letten, vooral als je mensen tekent. Bij een gezicht zitten de ogen ongeveer op de halve hoogte. Een fout die veel gemaakt wordt is dat de ogen te hoog worden getekend, en vaak ook nog te groot en te opvallend. Bij kleine kinderen zitten de ogen nog iets lager. Een kinderlijk effect krijg je door de ogen laag, groot en wijd uit elkaar te tekenen en het gezicht breed en rond te maken, met een klein neusje.

Als de verhoudingen niet kloppen, zie je vaak dat er iets niet klopt maar weet je niet goed waar het aan ligt. Bij een volwassen menselijke figuur maken de benen wel de helft van de lengte uit en het hoofd maar een klein gedeelte. Kleine kinderen hebben kortere beentjes en een relatief groter hoofd. Bij stripfiguren worden de belangrijkste onderdelen (hoofd, ogen, neus e.d.) vaak overdreven groot getekend en de onbelangrijke delen (benen, voorhoofd enz.) veel kleiner dan in werkelijkheid.

Wanneer we met een potlood op een wit blad tekenen lijken de zwartste lijnen dicht bij, de lichtste lijnen lijken verder weg. Met de eerste lijnen zoeken we naar de goede bladvulling, de goede verhouding en de goede beweging. Wanneer we zekerder worden van de plaats kunnen we de juiste lijnen gaan verzwaren en meer als een contourlijn gaan zien. Zaken die verder weg zijn laten we vager, dingen die dichtbij zijn verzwaren we.

Bijvoorbeeld een voet die dichtbij is tekenen we donkerder, een voet die verder weg is tekenen we lichter, of laten we in de eerste opzetlijnen staan.

Werken doe je :

- van groot naar klein.
- van verhouding naar detail
- van vaag naar concreet.
- van abstract naar detaillering.
- van compositieopbouw naar contourresultaat.
- van inhoud naar vorm

1.9 Licht en schaduw:

Langs de kant waar het licht op de figuur valt kunnen we de lijnen lichter laten, in de schaduw mogen de lijnen iets donkerder zijn.

De licht- donker werking van de lijn is wel ondergeschikt aan de ruimtelijke werking.

2. 0 Schilderen :

2.1 schilderen met waterverf (Aquarel)

Waterverf of aquarelverf kent iedereen, maar niet iedereen kan er goed mee omgaan.

De traditionele techniek is: eerst de vage kleuren met sterk verdunde verf, dan laten drogen, dan de sterkere kleuren. Er zijn verschillende technieken. Je kunt heel losjes kleurvlakken schilderen met open plekken ertussen, of je kunt alles opvullen. In de 19de eeuw werd waterverf vaak gebruikt om potloodtekeningen mee in te kleuren. Iemand maakte b.v. op reis allerlei schetsen en kleurde die dan thuis in zijn atelier in. 19de-eeuwse aquarellen lijken veel meer op olieverfschilderijen

dan moderne aquarellen. Tegenwoordig is aquarellen vooral een hobby voor dames. Dat blijkt ook uit de meest gebruikte onderwerpen, zoals bloemen. Omdat je nauwelijks fouten kunt herstellen, moet je bij het aquarellen precies weten waar je heen wilt. Vrolijker erop los kwasten is er niet bij. Je moet ook goed oppassen dat de kleuren niet door elkaar lopen en dat de oude verf droog is voordat je daarnaast nieuwe verf aanbrengt. Bij het opdrogen ontstaan gemakkelijk lelijke donkere randen om de plasjes verf. Om dat te voorkomen kun je het papier eromheen nat maken, al kan de verf daardoor natuurlijk uitlopen.

Een ander probleem met aquarelverf is de kleurechtheid: vooral bij oude aquarellen verbleekt de verf snel, vooral als ze in zonlicht hangen. Moderne aquarelverf is gelukkig veel beter bestand tegen licht, al is het nog steeds niet aan te raden aquarellen in de zon te hangen. Je kunt verf testen door alle kleuren op een strookje papier te schilderen, de helft van elk kleurvlak af te dekken met een stuk donker papier (vastklemmen met wasknijpers) en het papier dan een tijd op de vensterbank te laten liggen. Kleurpotloden kunnen op dezelfde manier getest worden. Een voordeel van aquarelverf is dat je maar weinig verf nodig hebt. Aquarelverf kan gecombineerd worden met pentekening of kleurpotlood, eventueel ook met pastel.

Papier voor aquarellen moet opgespannen worden, anders gaat het kromtrekken, tenzij het heel dik aquarelpapier is. Echt aquarelpapier is behoorlijk duur - veel te duur om zomaar wat op te oefenen. Daarvoor kun je beter gewoon tekenpapier nemen, maar dat is wel lastig op te spannen. Je kunt het vastzetten met papieren plakband met gom of met punaises. In het laatste geval moet je veel punaises gebruiken, omdat het papier anders gaat golven tussen de punaises. Het gaat beter als je op het papier stroken karton legt en daar de punaises doorheen drukt. Het karton houdt het papier plat (hopelijk!). Je kunt ook met acryl op papier schilderen. Dat is de goedkoopste manier om te oefenen. Er zijn ook zogenaamde voorgelijmde aquarelbloks, waar het papier op de blok aan de zijkanten is verlijmd zodat het niet of amper kromtrekt.

Een handige manier om oud, vergeeld papier te imiteren is het nat maken met (verdunde) thee. Zeilen voor kleine scheepsmodelletjes kunnen op deze manier ook de juiste kleur krijgen. Strooi eventueel koffiekorrels op het natte papier om bruine vlekjes te maken.

2.2 schilderen met Gouache (plakkaatverf)

Gouache of plakkaatverf is niet-transparante waterverf. Het is aan te raden om bij aquarelverf ook een tube witte gouacheverf (dekwit) te hebben; daarmee kun je sommige dingen veel beter en gemakkelijker schilderen dan met alleen aquarelverf, b.v. witte vlekjes of wolken. Sommige puristen vinden dat dekwit 'niet hoort' in een aquarel. Iedereen moet zelf weten of hij zich daar iets van aantrekt. Ik vind het onzin. Er bestaat een soort rubberachtig spul waarmee je gedeelten van het papier kunt afdekken, zodat ze wit blijven. Als de verf droog is, wordt het spul er dan afgepeuterd. Acrylverf kan soms ook gebruikt worden om kleine fouten in aquarellen weg te werken; anders dan plakkaatverf is het na droging onoplosbaar in water.

2.3 de keuze olieverf of acrylverf

Om een 'echt' schilderij te maken heb je de keus tussen de traditionele olieverf en moderne acrylverf. Beide hebben voor- en nadelen. Helaas is verf niet goedkoop, vooral olieverf niet. Heel wat beroepskunstenaar geven in feite meer geld uit aan schildermaterialen dan ze verdienen aan de verkoop van hun kunstwerken. Dat is ook wel te begrijpen als je al die enorme lappen vol dikke verflodders ziet en je weet hoe duur één tube verf is. Iemand als Karel Appel verdient dat wel terug, maar hoeveel van zijn collega's kunnen hetzelfde zeggen?

Acrylverf is toch de beste verf voor beginners, ook al geeft iemand anders misschien de voorkeur aan olieverf. Het is in ieder geval een stuk voordeliger. Zoiets is natuurlijk persoonlijk, maar acryl heeft zo veel voordelen dat je de nadelen in het begin maar voor lief moet nemen. Wie streeft naar een traditioneel schilderij, kan misschien beter olieverf nemen, hoewel het schilderen in lagen veel eenvoudiger is met acryl. De kleuren van olieverf zijn soms wel warmer en mooier dan die van acryl. Acryl is ook voor allerlei andere dingen te gebruiken, b.v. modelbouw of het beschilderen van geboetseerde beelden

2.4 schilderen met waterverdunbare olieverf

Er bestaat ook olieverf die met water verdund kan worden. Je hoeft dan geen stinkende terpentijn te gebruiken. In een tijdschrift werd die van Talens, H2Oil, niet zo goed beoordeeld omdat de verf te dik was. Onlangs heeft één van onze docenten een proefset van Talens meegebracht waar je toch erg fijn mee kon schilderen.

2.5 Vernissen / conserveren van je schilderij :

Olieverf moet eerst maandenlang drogen voordat hij gevernist kan worden, vooral als de verflaag erg dik is. Acrylvernis kan gebruikt worden voor zowel acryl als olieverf. Het schijnt niet te vergelen, maar het kan niet meer verwijderd worden als het er eenmaal op zit, zoals gewone vernis. Acrylvernis is zowel mat als glanzend verkrijgbaar. Matte vernis is wel mooi voor acrylschilderijen met enigszins vlakke kleuren (fresco-achtig), maar voor een traditioneel olieverfschilderij met diepe kleuren is glanzende vernis beter.

3. schilderen met olieverf.

Olieverf is een verfsoort, een mengsel van pigment in de vorm van een zeer fijn gekleurd poeder met, als bindmiddel, een plantaardige drogende olie, meestal lijnolie. Olieverf is vanaf de 15e eeuw een belangrijk medium in de schilderkunst. Olieverf is een zeer veelzijdige verfsoort, waarmee zowel dekkend als transparant gewerkt kan worden. De verf kan in dunne gladde lagen worden aangebracht, maar er kunnen ook sterke effecten bereikt worden als de verf met volume wordt verwerkt, zodat de verfstreken zichtbaar blijven.

De verf droogt langzaam waardoor je heel goed rekening moet houden met de opzet van je werk. Met een sneldrogend medium kun je het droogproces iets versnellen.

Onderstaand worden de meest gebruikte kleuren weergegeven. De kleurnummers zijn van de Lucas studie-olieverf. Als je over deze kleuren beschikt kun je door een goede mengverhouding bijna alle kleuren schilderen. Heb je al olieverf, dan kan je die blijven gebruiken, maar dan wel opletten dat je de juiste kleuren hebt. Technisch kun je ook verschillende merken door elkaar gebruiken, maar het is raadzaam voor één merk te kiezen.

- Kleuren:**
- Wit (208)
  - Cadmium geel citroen.(225) (geen talensnr)
  - Cadmium geel donker.(228)
  - Gele oker.(231)
  - Cadmium rood medium.(274)
  - Kraplack donker.(266)
  - Violet donker.(327)
  - Ultramarijn blauw do'nker.(337)
  - Kobalt blauw (325)
  - Ceruleum;blauw.(321)
  - Gebrande sienna.(309)
  - Emeraude groen (354) (donker groen)

(Bovenstaande kleurnummers corresponderen enkel met Lucas)

Heb je olieverf van "Talens" dan moet je opletten voor de volgende kleuren.

- Citroengeel: bevat te veel wit. Dit vervang je beter door "lucas"
- Cadmium rood: zorg dat je cadmium rood AZO hebt (307) en niet de gewone en duurdere cadmium (306)
- Ceruleum blauw; bevat ook te veel wit. Dit vervang je ook beter door "lucas".
- Violet; koop geen kobalt violet, het bestaat enkel in de Rembrandtkwaliteit en is nog al duur.

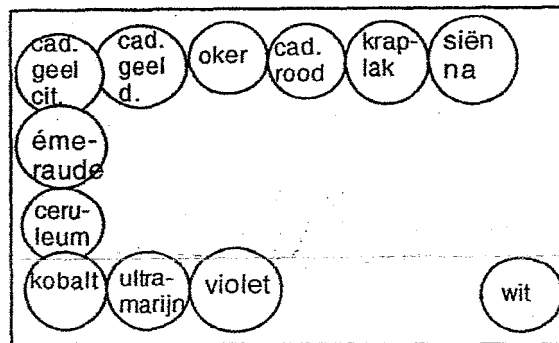

3.1 Het palet:

Gebruik een witte gladde vezelplaat van 8 mm. dik met een afmeting van ongeveer 49 bij 36 cm. Dit formaat past precies in de paletkast. Je kan dan altijd je palet in de klas laten.

Leg je kleuren altijd op dezelfde plaats op je palet, laat aan de rand 2 cm. ruimte, anders smeert de verf aan de paletkast.

3.2 penselen :

Stijve varkensharen penselen. Neem als kleinste penseel een penseel van een halve cm. breed. Een halve cm. breedte komt meestal overeen met nr. 5. Neem als grootste penseel een breedte van 2 cm. Je kan de penselen van het eerste jaar blijven gebruiken.

Neem van de kleine- en de tussenmaten 3 penselen per maat. Je kan dan een penseel voorzien per kleurgroep, en je moet dan tijdens het schilderen minder je penselen schoonmaken.

Enkele spalters (platte brede penselen) 1 ", 1 ,5", 2" (=2,5 cm, 4 cm, 5 cm).

3.3 En dan nog enkele chemicaliën en accessoires:

- shell sol D70, geen terpentine of terpentijn i.v.m. de geur
- gebleekte lijnolie
- enkele paletmessen (troffelmodel)
- kleine jampotjes met deksel
- oude doeken

3.4 Waar kun je op schilderen:

Schilderen doen we op karton, voorbereekte paneeltjes of doek. Om het karton geschikt te maken om op te schilderen, moeten we het eerst gronderen. Gronderen doen we met gesso. Gesso is een witte acrylaatverf | dus oplosbaar en aanlengbaar met water. Koop geen huismerken. Ze bevatten meer latex dan acryl, daardoor zuigen ze te sterk en zijn totaal ongeschikt om op een vlotte manier een onderschildering te maken.

3.5 penselen schoonmaken:

Op de schilderschool gebruiken we liever geen terpentine of terpentijn, enkel Shell sol D 70. Shell sol D 70 kan je gebruiken als verfverdunder en je kan er penselen mee schoonmaken. Thuis kan je je penselen verder schoonmaken met water en zachte zeep. (bv groene zeep)

4. Schilderen met acrylverven :

Op het eerste gezicht is acryl ideaal: het is goedkoper dan olieverf, het droogt snel en het resultaat is soms nauwelijks van olieverf te onderscheiden. Je hebt ook geen stinkende, agressieve terpentijn nodig. Reclamekenaars die hun werk vóór een bepaalde datum klaar

moeten hebben, gebruiken zelden olieverf, omdat het maanden duurt voordat olieverf echt droog is. Toch gebruiken veel schilders nog steeds liever olieverf. Olieverf is inderdaad anders dan acrylverf. Acrylverf droogt zo snel dat je er niet zo lekker mee kunt smeren. Er bestaat een middel om acrylverf langzamer te laten drogen: *retarder*. Eventueel kun je de verflakken ook natspuiten met een plantenspuit.

Acryl heeft ook wel nadelen, maar de voordelen overwegen. Je moet wel leren om goed met de verf om te gaan, maar dat is bij olieverf nog moeilijker en als een schilder poging met acryl mislukt, lukt het met olieverf meestal evenmin. Met acryl is het inderdaad lastig om subtiele overgangen tussen licht en donker te maken. Daar zijn twee oplossingen voor. Je kunt de lichte en de donkere kleur mengen (als de verf nog nat is) of je kunt werken met heel weinig verf op je penseel, zodat je maar heel vage strepen maakt. Wie gewend is om met aquarelverf te werken, denkt misschien dat het lukt met waterige verf, maar die droogt op met harde randen. Zo lukt het dus niet. Er zijn in feite drie manieren om met acrylverf te

schilderen:

1. *glaceren met sterk verdunde verf*, die als een doorzichtig laagje opdroogt. Zo werk je ongeveer zoals met aquarel, alleen droogt de verf watervast op, zodat je geen correcties kunt aanbrengen, behalve door er een nieuwe laag overheen te schilderen. Een probleem is dat de natte verf melkachtig en lichter van kleur is dan de opgedroogde verf.
2. *schilderen met onverdunde of weinig verdunde verf*. Dat geeft effen kleurvlakken met scherpe randen. Je kunt lichte verf dekkend over donkere verf schilderen, al moet je dan vaak twee lagen over elkaar schilderen.
3. *schilderen met een droge penseel*, met heel weinig verf. Dat is de enige manier om vage overgangen tussen kleurvlakken te maken, tenzij je nat-in-nat schildert. Het resultaat lijkt soms veel op een tekening met pastelkrijt.

Misschien lijkt acryl een beetje op fresco- of temperaverf, die gebruikt werd voordat de olieverf was uitgevonden. Het grootste nadeel van acrylverf is misschien dat je het maar tot een bepaald punt kunt verdunnen: doe je er meer water bij, dan wil de verf niet goed meer hechten. Er zit dan niets anders op dan de zaak te laten drogen en dan verder te werken. Verdunde acrylverf lijkt erg op aquarelverf, alleen kan hij na het drogen niet meer verwijderd worden. Aquarelverf kun je altijd weer oplossen met water en bijwerken. Je hebt ongeveer een dozijn kleuren nodig, b.v. zwart en wit en dan rood, geel, groen, blauw en bruin in twee tinten, licht en donker. Weinig voorkomende kleuren als oranje kun je altijd mengen.

4.1 Enkele tips met acryl:

Om een blauwe lucht te schilderen meng je Pruisisch blauw (paarsachtig) en phthaloblaauw (groenachtig) om een neutraal soort blauw te krijgen. Phthaloblaauw is verschrikkelijk sterk en overheersend, gebruik er zo min mogelijk van en pas op voor dat akelige reisgidsenblauw (tenzij je dat juist mooi vindt). Phthalogroen is overbodig: het is een agressieve kleur die je zonodig kunt mengen van phthaloblaauw en geel. Over het algemeen is het goed om de kleuren niet te fel en te donker te maken. Meng er veel wit doorheen en bedenk dat acrylverf vaak iets donkerder opdroogt. Later kun je sommige delen altijd nog donkerder maken. Je kunt acrylverf goed gebruiken om strakke, felle kleurvlakken te schilderen in plaats van traditionele olieverftechnieken te imiteren.

Het maken van geleidelijke overgangen is moeilijk, al kun je met wat handigheid toch nog wel wat bereiken. Maak b.v. een palet of bakje met verf met aan de ene kant lichte en aan de andere kant donkere verf en neem dan afwisselen verf van de ene en de andere kant, net zo lang tot je een overgang van licht naar donker hebt. Dat is wel lastig. Een andere mogelijkheid is: eerst 'doodverven' in bruin of grijs en pas daarna de kleuren aanbrengen, dun, zodat je de verf eronder nog kunt zien. Dat je acrylverf altijd met potlood kunt bijwerken is een zegen. Als je met verf iets moet bijwerken is het vaak erg lastig om de juiste kleur te mengen, ook omdat (vooral verdunde) acrylverf altijd iets donkerder opdroogt. Gebruik niet teveel oogwit en meng er liever wat bruin of grijs doorheen om het wit niet te fel te maken. Of laat het oogwit in de kleur van het gezicht. Voor beginners is het veel beter om de ogen heel simpel met stipjes weer te geven dan ze klungelig en te opvallend te schilderen.

Het schilderen van glanzend blond haar vereist oefening maar kan heel mooi lukken met acryl. Je kunt het beste eerst een laag bruine verf aanbrengen, dan met een dunne penseel met gemengd wit en oker de haren schilderen en tenslotte eventueel nog wat bijwerken met donkerbruin (en eventueel wat zwart) kleurpotlood. Zo nodig puur wit gebruiken voor de glimlichten. Blonde haren zijn vaak in het midden licht en aan de uiteinden donker. Oefen met het naschilderen van b.v. mode- of reclamefoto's. Die hebben vaak een mooie lichtval.

Om zeegolven te schilderen kun je het best drie kleuren in een driehoek neerzetten: blauw, donkerbruin en wit. Door deze drie kleuren te mengen (in het midden) kun je mooie golven maken. De verf droogt minder snel als je hem gemengd hebt met *retarder*. Er bestaan ook flesjes met *acrylmedium* (een soort slijm) maar dat heeft niet veel nut voor het mengen. Bij het mengen is het soms lastig dat de verf in natte toestand lichter van kleur is dan na het opdrogen.

De verf is op waterbasis en is een stuk goedkoper. Een goed merk is "Amsterdam" van Talens. Het schilderen met acrylverf is een heel andere manier van schilderen. De verf droogt snel, je kunt er dus snel mee werken, en de verf is oplosbaar in water.

Door de extreem goede hechting kan een groot aantal dragers gebruikt worden, vaak zonder enige preparatie van een ondergrond; het acrylaat wordt daardoor immers niet geabsorbeerd. Ook een grondverf is meestal overbodig, behalve als glad metaal beschilderd moet worden. Acrylverf kan goed gebruikt worden op een textiele drager, zoals linnen of katoen en bijvoorbeeld ook op T-shirts. Het hecht zich goed aan de stof, waarna het al dan niet gefixeerd kan worden. Bij het werken met deze verfsoort moet men er rekening mee houden dat de verf snel droogt en dan niet makkelijk te verwijderen is; het is daarom aanbevelenswaardig oude kleding aan te trekken of een schort voor te doen. Soms lukt het om katoen of wol mechanisch (afkrabben) schoon te maken na inweken met heet water en zeep of chemisch met aceton dat eveneens gebruikt kan worden om ingedroogde kwasten te behandelen.

De gebruikelijke materialen waarop in de kunst geschilderd wordt, zoals papier en schilderdoek, zijn in principe zonder problemen te gebruiken; wel moet het papier dik genoeg zijn (en dus eigenlijk karton) of opgespannen worden om een sterk golven of bobbelen te voorkomen bij het opdrogen: door het volumeverlies krimpt de verflaag ook horizontaal.

5 kleurgebruik:

5.1 De kleurencirkel

De 12-delige kleurencirkel bestaat uit:

- de drie hoofdkleuren (=primaire kleuren) rood, geel en blauw.
- de secundaire kleuren zijn de menging van de primaire kleuren, oranje, violet en groen.
- de tertiaire kleuren zijn de kleuren tussen de primaire en de secundaire kleuren

Itten's kleurencirkel is gebaseerd op het subtractief kleursysteem (waarmee wordt bedoeld met verf en licht die op de verf valt). Itten kent als primaire kleuren rood, geel en blauw. De secundaire kleuren zijn oranje, groen en violet. De tertiaire kleuren ontstaan uit de menging van een primaire en een secundaire kleur. In latere jaren werd echter duidelijk dat de primaire kleuren van Itten niet de werkelijke primaire kleuren zijn, maar deze slechts benaderen. Rood is bijvoorbeeld geen echte primaire kleur, wel het roze, paarsachtige Quinacridone.

Deze fout heeft tot gevolg dat met de primaire kleuren van Itten geen goed paars gemengd kan worden. Niettemin zijn de subjectieve kleurervaringen die Itten in zijn boek presenteert (bijvoorbeeld de zeven kleurcontrasten) nog steeds erkend als een zinvolle beschrijving voor studenten.

De zeven kleurcontrasten van Itten zijn:

- het kleur-tegen-kleur contrast
- het licht-donker contrast
- het warm-koud contrast
- het complementair contrast
- het simultaan contrast
- het kwaliteitscontrast
- het kwantiteitscontrast

De kleuren uit de tubes zijn afkomstig van pigmenten of kleurstoffen, sommigen corresponderen met de kleuren van de kleurencirkel, anderen niet, in dat geval moeten we mengen. In de praktijk geeft de menging van de primaire kleuren niet direct een zuivere secundaire kleur. Want wanneer we de drie primaire kleuren bij mekaar mengen krijgen we een vergrijzing. De meeste kleuren op het palet zijn te situeren tussen twee hoofdkleuren.

Voorbeelden:

- citroengeel=groen (blauw) gericht
- cadmium geel donker=oranje (rood) gericht
- cadmium rood=oranje (geel) gericht
- kraplak=violet (blauw) gericht
- ultramarijn=violet (rood) gericht

-ceruleum=groen (geel) gericht

Het geel van de kleurencirkel maken we door citroen geel en cadmium geel donker te mengen. Dus is het primaire geel samengesteld uit een geel met groen (blauw) in zich en een geel met oranje (rood) in zich. Wanneer we met dit geel en ceruleum blauw een groen mengen krijgen we een licht vergrijsd groen (mosgroen), omdat het rood (uit het cadmium geel donker) als derde primaire kleur voor de vergrijzing zorgt. Om een fris niet vergrijsd groen te krijgen mengen we dus citroen geel met ceruleum blauw.

Samenvattend kunnen we zeggen dat :

- een menging van twee kleuren, waarvan één van de kleuren gericht is naar de derde hoofdkleur een lichte vergrijzing geeft.
- er enkel een zuivere secundaire kleur ontstaat bij menging van twee primaire kleuren, die naar mekaar gericht zijn.

5.2. Terminologie.

Toonwaarde:

Toonwaarde is de licht –donker waarde, zonder de kleurwaarde

Wit is licht, zwart is donker, de grijzen er tussenin.

Iedere kleur heeft een licht-donkerwaarde, een positie op een toonwaarde ladder, die via de grijzen loopt van wit naar zwart.

Geel is de lichtste kleur, echter niet zo licht als wit. Violet is de donkerste kleur, maar niet zo donker als zwart.

Met half gesloten ogen is de toonwaarde van een kleur beter te zien.

Pure kleuren:

De kleuren op de kleurencirkel.

Vergrijsde kleuren:

Kleuren die afwijken van de kleuren van de kleurencirkel door menging met

-wit (en lof)

-complementaire kleur

-kleur die complementair gericht is

-meerdere kleuren

- zwart.

5.3 Kleurcontrasten.

Complementair contrast:

Twee kleuren tegenover elkaar op de kleurencirkel zijn complementaire kleuren.

Naast elkaar geplaatst versterken ze elkaar in kleurkracht. Bij menging vergrijzen ze elkaar.

Licht-donker contrast:

Op de kleurencirkel is geel de lichtste kleur, violet is de donkerste.

Koud-warm contrast:

Rood-oranje is de warmste kleur, blauw-groen is de koudste kleur.

Kwaliteit contrast:

Een pure kleur licht op tussen vergrijsde kleuren.

Kwantiteit contrast:

In een kleurencompositie met pure kleuren hebben sommige kleuren meer kracht dan anderen.

- b.v.
- Een kleiner vlak geel houdt een groter vlak paars in evenwicht.
  - Oranje is sterker dan ultramarijn.

- groen en rood zijn gelijkwaardig.

Simultaan contrast:

Hiermee bedoelen we het verschijnsel dat ons oog bij een gegeven kleur altijd tegelijkertijd, dus simultaan, de complementaire kleur verlangt en haar zelfs oproept.

5.4 kleuren oefening :

Op een karton geprepareerd met gesso maak je, liefst thuis, met een hard potlood de tekening, zoals afgebeeld op pagina 14.

Op de middelste baan maken we eerst de eigenlijke kleurencirkel. Sommige kleuren kunnen, zoals aangegeven op de tekening op pagina 14, onvermengd geschilderd worden, bij andere moeten we mengen.

Bij de kleurcontrasten hebben we gezien dat geel de lichtste kleur is en violet de donkerste. De licht-donker contrast moet ook weergegeven worden op de kleurencirkel. (zie cirkel in toonwaarde op pagina 14) Om een mooi verloop te krijgen van het lichte geel naar het donkere violet (zowel langs de rode als langs de groene kant) maken we gebruik van het transparant of dekkend zijn van de verschillende kleuren.

In ons gamma kleuren zijn de lichtere kleuren dekkend (wit, geel, cadmium rood, oker) De anderen zijn transparant, of half transparant. Bij de dekkende kleuren bepalen we de toonwaarde van de kleur door menging. Bij de transparante kleuren bepalen we de toonwaarde ook door meer of minder verf te gebruiken.

Na de pure kleuren nemen we de vergrijsde buitenste banen. Hier mengen we de complementaire kleuren bij elkaar tot een grijs waarin geen kleur meer overheerst. b.v. We mengen het geel van de cirkel bij violet tot een neutraal grijs (niet geelachtig en niet violetachtig), dit grijs komt in de buitenste baan bij geel en bij violet, dus één kleur in twee vakken. In de tussenliggende vlakken mengen we een kleur die qua toonwaarde en kleurkracht tussen de pure kleur en het neutrale grijs ligt.

De toonwaarde van de grijzen in de buitenste baan hoort overal gelijk te zijn. In de tussenbaan moet nog een gelijkmatig toonwaarde verloop zitten van het vergrijsde geel (lichtste) naar het vergrijsde violet (donkerste). Zie kleurencirkel op pagina 14.

In een kleurencompositie met pure kleuren hebben sommige kleuren meer kracht dan anderen.

b.v. - Een kleiner vlak geel houdt een groter vlak paars in evenwicht.
- Oranje is sterker dan ultramarijn.
- groen en rood zijn gelijkwaardig.

Hiermee bedoelen we het verschijnsel dat ons oog bij een gegeven kleur altijd tegelijkertijd, dus simultaan, de complementaire kleur verlangt en haar zelfs oproept.

Tussen het midden van de cirkel en de pure kleuren komen de pure kleuren gemengd met wit. In de middelste kleine cirkel moeten alle kleuren dezelfde toonwaarde hebben, terwijl de verschillende kleuren nog te onderscheiden zijn. In de tussencirkel moet een toonwaardeverschil zitten van het verwitte geel (lichtste) naar het violet met wit (donkerste). Zie kleurencirkel in toonwaarde op pagina 14.

Kleurencirkel op toonwaardes

